

RUDENIO NAKTĮ

*Tyli naktis, šviesi rudens naktis,
Skambi kaip dainiaus kankliai šilkastygiai,
Pilkus laukus, ir pievas, ir girias
Užliejo sidabru taip lygiai lygiai.*

*Vėlai nuklydau aš į tuščią lauką
Tavim pasigėrėt, gilus dangau.
Pakėliau veidą į žvaigždėtą aukštį -
Ir tartum lašas jūroj išnykau.*

*Ir nežinau, kad aš buities kelionėj
Minu vien žemės tremtinio takus,
O mano džiaugsmas, poilsis ir laisvė
Toli, kaip aukštos žvaigždės ir dangus.*

*Ir nežinau, kad ryt ir vėl su saule,
Ant veido užsikrovęs margą kaukę,
Žingsniuosisiu, kaip lig šiol, į šviesų rūmą,
Kur nieks manęs nei sveikina, nei laukia.*

*Ir nežinau, kad visos mano dienos
Bus be vilties skausminga vienuma,
Kur mano siela kaip nyki liepsnelė
Klajos, dangaus žvaigždėto laukdama.*

*Tyli naktie, šviesi rudens naktie!
Tau daug yr žiburių dangum spindėti,
O man širdis viena, tyli, liūdna:
Tau šviesti ir žavėt, o man mylėti.**

1922

* Mykolaitis-Putinas V. Raštai. V., 1989. T. 1. P. 203.

DIENOS IR NAKTIES KRYŽKELĖJE

V. Mykolaičio-Putino poezija mokymo programose chronologiškai yra bene pirmoji, kuriai suprasti nebeužtenka empirinės mokinio patirties. Įpratę prie peizažinių, atviros jausmo deklaracijos, visuomeninių motyvų eilėraščių, kurių vaizdą nesunku "projektuoti" į realybę, devintokai, o neretai ir vienuoliktokai, panašiai mėgina perskaityti ir Putiną. Štai "Rudenio naktį" jie pirmiausia pastebi "tremtinio takus" ir skuba "išversti" metaforą į laikraštinių aktualijų kalbą ("Putinas tikriausiai buvo ištremtas į Sibirą."). Kai pasakai, kad eilėraštis buvo sukurtas 1922 metais, ir primeni, jog reikia aprėpti visą metaforą "minu vien ž e m ė s (išretinta - D.S.) tremtinio takus", vaikai lyg ir supranta, kad šis eilėraštis ne iš tremtinių poezijos antologijos, kad jis apie kažką kita. Visas sudėtingumas ir yra išsiaiškinti, kas tas "kažkas".

"Rudenio nakties" kompozicija - puikus pavyzdys poezijoje, kaip pereinama nuo peizažinio lygmens prie refleksinio, kaip jausminė reakcija transformuojama į filosofinį apmąstymą, kaip metafora virsta simboliu.

Tokia kompozicinė ašis, kokią matome eilėraštyje "Rudenio naktį", labai dažna, ypač romantinėje poezijoje. Naktis, žvaigždėto dangaus begalybė sukelia liūdesį, nerimą, gamtos amžinybė primena žmogui jo būties trapumą. Iš pirmo žvilgsnio ji panaši, atrodytų, į Maironio eilėraščio "Užmigo žemė" kompoziciją: gamtos vaizdą keičia "sielos paveikslas". Tačiau Maironio eilėraštyje žmogaus ir gamtos ryšys yra paralelinis; dangaus "akys sidabrinės" ir neramių troškinų kamuojama žmogaus širdis yra vienoje horizontalėje. Dvasinė žmogaus būseną atliepia gamtos ritmą ("... dangaus/ Negęsta akys sidabrinės,/ Ir sparnas miego malonaus/ Nemigdo tik jaunos krūtinės."). "Rudenio naktį" žmogaus ir gamtos sąlytis fiksuojamas kaip atsitiktinis ("Vėlai n u k l y d a u (išretinta - D.S.). aš į tuščią lauką..."). Gamtos formos praranda realų turinį. Subjektas į gamtą žiūri kaip į dinamišką vertikale, atliepiančią jo sielos - mikrokosmo - viršūnes ir gelmes. Putinui nėra gamtos be žmogaus. Emocinis pradas, persmelkęs visą Maironio eilėraščių, "Rudenio naktį" pamažu tampa apibendrintu dvilypės žmogaus prigimties apmąstymu.

Nakties vaizdas Putino eilėraštyje nėra autonomiškas. Tik pirmoje strofoje naktis, kaip gamtos laikas, padeda modeliuoti situaciją, kurioje susipina gamtiškasis kosmosas ir žmogaus sielos erdvės. Toje sankirtoje ir turi išryškėti žmogiškosios būties dramatiškumas.

Naktis, "skambi kaip dainiaus kankliai šilkastygiai", - ne tik gražus palyginimas. Juo taikliai nusakomas tylos ir skambumo susilieėjimas,

juntamas tik visiškoje vienatvėje, kuri paryškinta antrajame posme ("nuklydau a š i t u š č i ą (išretinta - D.S.) lauką").

Antrojoje strofoje jau pereinama nuo peizažinio lygmens prie refleksinio. "... nuklydau <...> / Tavim pasigėrėt, gilus dangau", - čia poetas dar kalba apie vieną didžiausių gamtos stebuklų - "žvaigždėtą aukštį". Bet "gilus dangus" - suglausta viršūnių ir gelmių vertikalė - jau veda į kitą sferą. "Pakėliau veidą į žvaigždėtą aukštį", - štai šioje eilutėje prasideda lūžis: nuo makrokosmo atsigręžiama į mikrokosmą. "Žvaigždėtas aukštis" tampa idealybės - subjektyvios ar objektyvios - projekcija.

"Tartum lašas jūroj išnykau" nereiškia, jog subjektas susilieja su aplinka. Eilėraštis yra save suvokiančio ir save iš gamtos išskiriančio žmogaus refleksija.

"Nežinau", kuriuo prasideda kiti trys eilėraščio posmai - išvirkščias tokios savivokos teigimas. Jis atskiria ir sujungia dvi kosmoso erdves - žemę ir dangų - bei žmogiškosios prigimties puses - kūniškąją (žemiškąją) ir idealiąją (dieviškąją). Atskirumas jungtyje sudaro visos Putino poezijos dramatinio pagrindo. Tai vienodai stipri abiejų trauka, laikanti žmogų nuolatinėje nerimo būsenoje: "O kai vėl mane padangė užsūpuos, / Jausiu žemę savo ilgesio vaizduos" ("Skriski, are").

Taigi žmogui lemta gyventi žemėje atskirtam nuo laimės pojūčių ("O mano džiaugsmas, poilsis ir laisvė / Toli..."). Jis jaučiasi esąs tremtinys, amžinas buitės klajūnas, nedrįsęs parodyti tikrojo veido ("ant veido užsimovęs margą kaukę"), atgręžto į "šviesų rūmą". Ten, deja, niekas "nei sveikina, nei laukia". Idealo esmė - vilioti, bet būti nepasiekiamam. Šitai suvokusio žmogaus dalia - "skausminga vienuma". Putinas kalba apie išsąmonintą buvimą tarp realybės ir idealo.

Žmogus ne savo valia yra atsidūręs "tarp" (todėl ir tremtinys). Bet jo valia pasirinkti: ar pasitenkinti žemiškąja skirtimi ir jaustis žemės šeimininku, ar, priėmus amžino klajūno lemtį, žingsniuoti nepasiekiamo idealo link. Būties dinamika ("žingsniuosis į ...", "siela klajos") Putinui yra pagrindinis žmogaus sąmoningo pasirinkimo bruožas. Dvasios judėjimas šiame eilėraštyje dar nėra įgijęs tokio ryškaus vertikalumo kaip vėlesnėje poezijoje (pvz., "Viršūnėse ir gelmėse").

Tačiau vertikalės štrichai eilėraštyje pažymėti. Aukštos žvaigždės ir nakties dangus priklauso idealybės sferai, toliau pavadintai "šviesiu rūmu". Diena, saulės šviesa - žemiškasis lygmuo.

Siela, pasmerkta klajoti kaip "nyki liepsnelė", jungia savyje abi vertikalės kraštines. Aukščiausia viršūnė, sielos dangus, yra meilė (paskutinė strofa).

"Objektyvioji visata yra šalta ir tuščia, neturinti nei garsų, nei spalvų, - klaiki tylą ir tamsą. Lygiai ir sielos dugnas yra ne kažkur visatoje, o pačioje sieloje", - rašė M. Indriliūnas studijoje "V. Mykolaičio-Putino kelias". Pasaulis yra, bet jį įprasmina tik žmogaus, amžinai rymančio tarp dienos ir nakties, tarp žemės ir dangaus, kančia.